

Наталія Притулик
(Чернігів)

**ІЗ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ВЕРБАЛЬНИМ І ПОЗАВЕРБАЛЬНИМ
КОМПОНЕНТАМИ СУЧАСНОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ
ОДНОГО БУКОВИНСЬКОГО СЕЛА
(с. Погорілівка Заставнівського р-ну Чернівецької обл.)**

Весільний обряд є одним із найбільш яскравих і показових у культурному плані будь-якого етносу. Українське весілля (особливості проведення, поезія, символіка) привертало увагу фольклористів здавна; видані й досить ґрунтовні сучасні праці узагальненого характеру [Борисенко 1988; Здоровега 1974]. Проте розмаїття регіональних особливостей весільної драми, динаміка обряду від давнини до сучасності, поява нових дослідницьких зацікавлень, зокрема етнолінгвістичного аспекту, змушує продовжувати пошукову роботу щодо обряду створення нової родини [Козяр 2000; Магрицька 2000; Саварин 2003; Цвид-Гром 2000]. Найбільш детальним сучасним описом традиційного буковинського весільного обряду є дослідження Г. Кожолянка [Кожолянка 1998]. Визнаючи ґрунтовність вищезазначеної роботи, водночас маємо на меті додати деяку вузьколокальну інформацію, отриману в процесі студентської етнографічної практики, а також здійснити узагальнений аналіз матеріалу з точки зору конотації весільного обряду окремого села в цілому на основі вербального і позавербального компонентів.

Слід зазначити, що сучасне *в'іс'і л'е* 'весілля' с. Погорілівка Заставнівського р-ну Чернівецької обл. зберегло майже всі риси давнього. Навіть народний весільний жіночий одяг - *л' коде* 'головний убір нареченої, оздоблений штучно виготовленими квітами і стрічками', *л' вишита со л' рочка*, *л' горботка* 'вишита запаска', *мін' л' т'ан* 'шкіряний вишитий кожух без рукав, обшитий хутром тхоря' – знаходить у ньому своє використання. Наречена із старшою дружкою ідуть у ньому запрошувати на весілля, а вінчальна матка вдягає народне вбрання і на саме свято. Музичний супровід весілля також досі забезпечують народні інструменти: труба, боян. Однак на відміну від початку ХХ ст., коли шлюби заключалися переважно за домовленістю батьків (критерієм був матеріальний достаток – хто скільки *шну р'іу* 'гектарів' поля дасть), сучасні хлопці і дівчина самостійно обирають собі пару.

Весілля як драма передбачає наявність учасників, які виконують обрядові ролі. Для їх номінації в с. Погорілівка використовується, здебільшого, загальноновживана лексика. Шлюбна пара і процес пошлюблення наречених називаються: *моло¹ дий і моло¹ да*, відповідно, *женисе і в'їд:а¹ есе*. Значна роль в обряді відводиться батькам молодих і брату нареченої (рідному чи двоюрідному), який бере участь у сценах її купівлі-продажу. Супровідні та додаткові учасники мають такі назви: *в'їн¹ чал'н'і¹ матка і бат'ко* – обрана подружня пара з найближчих родичів молодого, яка бере участь в основних обрядодіях весілля, слідує за традиційністю його перебігу, несе моральну відповідальність за благополуччя нового подружжя; в подальшому житті супроводжує родину – вінчальні батьки хрестить дітей, народжених у ній; *старо¹ сти і старо¹ стихи* – спеціально запрошені старші досвідчені чоловіки і жінки, що беруть участь і допомагають у проведенні обрядів, накривають на стіл, сліdkують за ним, прибирають; *друж¹ ки і друж¹ би* – неодружені подружки та друзі молодих, серед яких є старші дружба і дружка; *сва¹ ти і сваи¹ ки* – одружені чоловіки і жінки - родичі з кожної сторони відносно іншої; *св'ї¹ тиўка* – маленька дівчинка з боку нареченого, що тримає свічку під час вінчання; *кухарки* – дві наймані жінки, завданням яких є випікання весільних калачів, приготування страв на весіллі. Запрошують також старшого чоловіка, який має казати „прощу” (цей учасник не має спеціальної назви).

Шлюб є початком нового, подружнього життя, тому сприймається як сакральний момент. Низка ритуалів і обрядодій, що репрезентують весільну драму, є „кодом” благополучного майбуття новоствореної родини, тому до їх проведення, дотримання обрядових нюансів ставилися серйозно. Цей „код” віддзеркалений у системі етносимволів, символічних атрибутів, правил, які зумовлені особливостями національного світобачення.

Віра в силу слова, його всемогутність і здатність закріплювати наміри, бажання, сприяти їх реалізації існувала з дохристиянських часів (магічні ритуали супроводжувалися замовляннями), дістала поширення в християнські часи (набула вияву у формі молитви), побутує і сьогодні (тости, побажання). На Буковині існує окремий обряд, репрезентований у с. Погорілівка вузьколокальними назвами *їти¹ слово, й їти на слово*. Він є досить своєрідним, оскільки єдиний представляє передвесільний етап весільної драми і в його семантиці контамінуються обряди, що в інших регіонах називаються „сватання”, „заручини”, „змовини”, „оглядини” тощо. Ці лексеми на території села не вживаються.

Обряд „пити слово” проводиться так: майбутній наречений разом із обраним старостою, батьками, близькими родичами, сусідами, кумами йде у дім молоді з калачами й цукерками для того, щоб попросити її руки, обговорити придане, домовитися про весілля, призначити його день. Староста, звертаючись до батьків дівчини, каже: „П'і́шла ў нас чутка по се́лу | шо на (такій-то) госпо́дарці, | на ... вулиці́ є́ дуже́ файна́ д'ї́рка || та́ка во́на про́ворна | робо́та́ ашча́ | така́ газдине́ | така́ злишина́ | файна́ | нам би́ підійшла́||”. Слова вказують на основний критерій, яким керувалися у виборі нареченої – працьовитість, управність по господарству (раніше обов'язковим епізодом весілля був звичай робити на́збитки, коли на ранок після весілля, з метою перевірки, чи добра наречена господиня, розкидали сміття, посилали з коромислом по воду тощо).

У цей же вечір за столом кожен із присутніх обов'язково має висловити думку щодо майбутнього життя молодих, сказати тост – „слово” і закріпити його міцним напоєм - „випити слово”. Вислів „уже і слово випили” в контексті побутового мовлення близький за значенням до традиційного українського „повернулися з рушниками”, тобто означає, що дівчина вже засватана, заручена. У межах обряду фразема „пити слово” набуває додаткової вузьколокальної семантики і вживається в побутовому в мовленні самотійно.

Слово відіграє велику роль і на всіх інших етапах весілля, що виявляється у насиченості кожного з них вербальними формулами прохання, вітання-побажання, подяки. Так, за тиждень перед весіллям молоді йдуть про́сити у вінчальні́ батьки́ (старо́сти, дру́жки). Запрошують увічливо, шанобливо: „Про́сити вас́ мама́ і́ тато́ і ми вас́ файно́ просим, | шчо́б бу́ли ви вінчальними́ батьки́ (...) | і прийди́ли до нас на в'ї́зді́ | л'є́||”. Ця традиція породила фразеологізми „піти у старости (вінчальні батьки)”, „бути у старостах”.

Показовим у плані вербалізації намірів видається і звичай, що дістав назву „й́ти з при́носом” (проводиться за день до весілля). Принос – „приношення, пожертвування, жертва” [Грінченко: III, 429]. Традиція „й́ти з при́носом” являє собою обдаровування і вітання гостями батьків наречених із тим, що вони виростили дітей і відряджають їх у самотійне подружнє життя. Він проводиться так: гості йдуть до батьків молодого і молоді, несуть у дар по два хліби або пакет (м'я́шчун) цукру, пшениці, пляшку горілки тощо. Жінка-гостя, звертаючись до мами, а її чоловік – до тата, бажають: „Най бо́г да́сть і́ча́ сли́во | парт́ливо́ | здоро́во | ве́село || в́ добрий час за́читати́ | и́че в́ і́нший ск'ї́нчати́ || йак до́чи́ кали́ дру́жити́ | шчо́б до́чи́ кали́ хре́стити́ || чим в'ї́нчу́ | то́го й́ зичу́||” (парт́ливо́ - від „парть” – ‘доля, участь’ [Грінченко: III, 98]), після чого трічі цілуються. Увагу привертають заключні слова: „чим вінчую, того й зичу” (характерні для всіх традиційних побажань села). За структурою і змістом вони нагадують ключі-закріплення давніх магічних формул.

Саме словами вітання і подяки починається в цей день і вечерея. Спочатку батьки звертаються із вітальним словом до молодої (молодого). Потім - із подякою – до газдів (тато) та газдинь (мама): „*Файно | чоло | в'іки | вам | д'акуйу | шо сти прий | шли до мо | йейі дон' | ки (| сина) | у | важели || ми | йак гоч | подар'і | |будем до вас хо | дити | вам в'ідда | вати | до д'і | тей | ваших | ґ | нук 'іґ | |йїжте | пийте | забав' | л'їйтеси ||*”. Слова закріплюють міцним напоєм. До цього їсти не дозволяється, бо спочатку „*по | вин' : і на | питиси | газди*”.

У основу семантики весільної символіки, атрибутики українського весілля покладені уявлення про шлюб як про межу між світами - „своїх” і „чужих” і дорогу як символ переходу із світу в світ та подальшого життя [Несен 2003]. Саме тому, в шлюбному обряді набувають важливого значення культурні межі, представлені порогом, брамою, столом, які членують простір на окремі частини. Так, в аналізованому весільному обряді саме на порозі має стояти наречена під час батьківського благословіння. Проходження через межі регламентуються правилами, а сам спосіб переходу містить для наречених певні переваги, порівняно із іншими членами дійства, наприклад: а) молода, вирушаючи разом із друзками запрошувати гостей на весілля, повинна першою пройти через браму; б) молодому перешкоджає шлях до нареченої стіл, який ставлять перед її брамою, після викупування нареченої дружки переносять молодого через нього, у той час, як самі мають перейти „межу” під столом.

Дорога в міфопросторі також виступає матеріалізованим ритуальним локусом. Шлях у подружнє життя сприймається як щось надзвичайно важливе, відповідальне, для здійснення чого необхідне благословіння батьків. Воно дається кілька разів: після шиття вінка, до і після вінчання, перед від'їздом молодої до дому молодого. Цей обряд репрезентований фраземами *благослов | л'ети на шл'уб, кло | нити кола | ч'і (в'і | ночок)*. Слово „*кло | нити*” має значення ‘нахиляти, кланятися’ [Грінченко: II, 252], *ко | лач* - це ‘коровай’. Під час обряду батьки тримають калачі, а дитина тричі кланяється їм (калачі опиняються над головою в нареченого (нареченої). Обрядові назви із словом „клонити” набули усталення і вживаються поза весільним обрядом у значенні ‘давати батьківське благословення на шлюб’. Саме з такою семантикою виступає фразеологізм *кло | нити в'і | ночок* у традиційному погорілівському побажанні, що побутує поза весільним обрядом: „Хай Бог благословляє на многая літ прожити, своїх діток одружити, віночок на них клонити”.

Обряд батьківського благословення, який проводиться до весільного обряду, є складним – містить дві обрядодії: *кло | нити кола | ч'ї* та. Його конотація включає, крім безпосередньо благословення, прощання молодої (молодого) зі своєю родиною і просіння в пробачення в її членів. Обряд „прощі” відбувається так: батьки сідають на спеціально підготовлену для його проведення лавку, а молода перед ними *укл'ї | кайє на ко | л'їно* ‘стає на коліно’. Тато й мама „*клон'є*” калачі, а старий чоловік повинен тричі *ка | зати | прошчу*, яка являє собою своєрідну молитву: „*ўпала ц'а ди | тина на ко | л'їно | перед | господом | богом і | сусом хри | стом | перед | мат'їрїу | божойу | перед їс'ї | ма св'а | тими | перед сво | їім | бат'ком і | мат'їрїу | перед ус'ї | йейу сво | йейу ро | динойу || і | просит їїй прос | тити | і в'їднус | тити не в да | леку до | рогу | лиш до | божого | дому ||*”. Між трьома повторами „прощі” свашки співають: *Ой, рожевії квіти,*

Ой, рожевії квіти,

Вклоняються вам ді...

І отцєви й матіночі

Та і всїй своїй родино...

По закінченні ритуалу молода цілує тата, а потім і маму в ліві коліно, руку і щоку (саме в ліві, бо, як пояснюють жителі, „ближче до серця”). Подібна „проща” відбувається і на завершальному етапі весілля. Відмінність полягає лише в тому, що молоді стають на коліно перед усіма батьками: нареченого, нареченої, вінчальними і кінцівка тексту „прощі” дещо видозмінюється (замість: „...до Божого дому”, „...до свекрого дому”).

Дії відносно дороги як об'єкта номінуються лексемами „*стел'ут*” (випроваджуючи доньку на вінчання, мама до самої брами стеле їй доріжку барвінком і цукерками з решета, кропить свяченою водою), „*перели вайут*”. Звичай „*перели | вати до | рогу*” молодим водою із пелюстками квітів, рослинністю, коли вони *їдут' до | шл'убу*, спрямований на забезпечення квітучого і чистого життя в новій родині. Переливати дорогу по дорозі до церкви дозволяється багато разів, а на зворотному шляху – жодного.

Символом життєвої дороги в українців є рушник, проте в аналізованому весільному обряді він використовується лише на вінчальній церемонії (ним священник пов'язує молодих) і для оздоблення місця молодих у весільному наметі - *гараж'ї*.

Перехід із одного роду в інший (із світу „своїх” у світ „чужих”) передбачає символічне родичання – визнання на весіллі молодої (молодого) членом свого роду. Одним із його семіотичних ритуалів виступає цілування молодою (молодим) родичів протилежної сторони. У погорілівському весіллі таких моментів кілька. Перша „офіційна зустріч” із майбутньою невісткою (зятєм) відбувається ще на етапі приготування до весілля, коли молоді йдуть запрошувати батьків одне одного на весілля (існує сучасний забобон: наречені, за день перед весіллям, не повинні зустрітися по дорозі, тому домовляються заздалегідь, хто якою дорогою йтиме). Подаючи калачі, вони звертаються до майбутніх родичів із словами: „¹ Просим на в'іс'і ¹ л'е || сво ¹ йім в'іс'і ¹ л'ем в'ес'е ¹ л'іц'е | а ¹ наше | благосло ¹ в'ім||”. Батьки приймають у дар хліб і тричі цілуються з майбутнім сином (донькою).

Вдруге наречені родичаються не лише з батьками, а з усім новим родом. Цей епізод відбувається під час ¹здибанки ‘зустрічі’ наречених, куди вони вирушають із усіма учасниками весілля під звуки труб і плещення після батьківського благословіння. На відстані 10-20 м один від одного молоді зупиняються, дивляться в очі і через кілька секунд мають почати одночасно наближатися. Посередині зупиняються, молодий дарує квіти, наречені цілуються і вітають одне одного зі святковим днем. Потім продовжують свій рух у протилежних напрямках з тим, щоб привітати нових тата і маму; молодий і молода мають перецілувати всіх нових родичів. Крім того, молода чіпляє вінчальній матці на хустку власноруч виготовлену ¹кв'ітку (на картон, діаметром 2 см „півмісяцем” нашивається барвінок) як символ початку її обрядових обов'язків.

Смислове навантаження родичання, очевидно, несе й момент весільної драми, що проводиться пізніше, на самому весіллі: після того, як молодий проходить усі перешкоди (сторожа, купівля нареченої та ін.), дружки і дружби розсідаються за весільним столом одні поміж інших - *прий ¹майц'е*.

Загальна „проща”, про яку вже йшлося, а також зустріч невістки свекрухою при переїзді молодої в іншу родину, також супроводжуються потрійним цілуванням, що і завершує процес переходу „чужих” родичів у розряд „своїх”.

Основними символічними матеріалізованими атрибутами весілля є: вінок, весільні деревця, хустки, вельон, коровай, обручки, курка. Використовуються також червона нитка, мінтян, решето, монети, жито, мед, подушки, рушники, образи, свячена вода. Розглянемо детальніше значення тих із них, які віддзеркалюють регіональну специфіку.

Вінок в українському фольклорі символізує дівочтво, молодість, перше кохання, шлюб, виконує функцію оберега. На Буковині й сьогодні під сучасний весільний головний убір нареченій приколюють спеціально виготовлений напередодні весілля (у п'ятницю) барвінковий вінок. Процес виготовлення вінка називається „*шити вінок*” (цікаво, що саме „шити”, а не „вити”, „завивати”, „плести”), причому лексема „шити” вживається у прямому значенні (вказує на спосіб виконання). Вінок шиють із барвінкового листа, оскільки ця рослина вважається на Буковині символом чистоти, дівочої цноти, першого (і єдиного) кохання [Грушко Е.А. и др. 1996] подібно до калини на Поліссі. Обраність цієї рослини підтверджується словами ліричної погорілівської пісні (хоч у ній назва „барвінок” не фігурує, проте за кольором легко визначити етносимволічну квітку):

Знати синю квітку

Поміж квіточками.

Знати бідну дівку

Поміж багачками.

Ритуал збору барвінку та виготовлення з нього вінка обмежений багатьма ритуальними діями магічного характеру, що спрямовані на добробут, благополуччя, статок, плідність майбутньої родини. По барвінок дружки із калачем ідуть до жінки, що має добру славу в селі. Рослину зрізають через дірку калача, кладуть у хустку, тричі хрестять, кроплять свяченою водою.

Виготовляють два віночки: молодій - на голову і молодому – на піджак. Кожен із ритуальних предметів, що використовуються при цьому, виступає певним символом, а процес шиття вінка сакралізується. Так, при шитті на столі мають знаходитися два калачі, що може розглядатися в культурному контексті як символ благополуччя [Грушко Е.А. 1996] або самих наречених. Барвінкові листочки повинні лежати в решеті (цей предмет у слов'ян символізував достаток, плодороддя [Грушко Е.А. 1996]). До солом'яної стрічки-основи їх пришивають по три (магічне число в українському фольклорі) новою голкою, що, очевидно, пов'язане із переходом у нове життя. Нитка має червоний колір, який в українській культурі символізує кохання і часто виступає в якості оберега. Сама нитка є семіотичним відповідником дороги, життєвого шляху, тому на ній не можна зав'язувати вузлів, які, в контексті магічного мислення, за подібністю, можуть викликати перепони в подружньому житті. Виходячи з цих же міркувань, важливо, щоб у процесі шиття нитка не плуталася (за цим уважно слідкують дружки, регулюючи її руками), бо інакше „буде плутане життя”. Довжина нитки повинна відповідати відстані від порога до крайнього рогу стола (можливо, це має певний зв'язок із конотацією порога як межі хатнього простору і стола як невіддільного від дому предмета [Грушко Е.А. 1996]). Після закінчення шиття нитку не обрізають, а намотують на голку і вшивають разом із нею всередину вінка, що повинно сприяти неперервності, вічності подружнього життя. З внутрішнього боку обох вінків пришивають паперову купюру, а з вінка молодого звішують на нитці монети – символи багатства, достатку. Вінок „золотять” фольгою. Сама позолота називається *по сл'їдка* (від „позлітка” через оглушення дзвінкого і одзвінчення глухого приголосних). Шують вінок батьки і вінчальна матка: вона засилає голку у солом'яну стрічку, тато протягує, знову засилає – витягує мама, і так до кінця. Сакральність ритуалу підсилюють слова пісні, яку при цьому виконують свашки. Вона являє собою звернення до Бога, батьків із проханням благословити процес шиття вінка:

Благослови, Боже, і отець, і мати

Своєму дитяти вінок зачинати.

У нас матка файна, грешна

Та не жаль, же їй дати

Чесний віночок зачинати...

Завершується ритуал *в'інчу ван':ам 'вітанням'* молодих: на решето з барвінком вінчальна матка кладе два калачі, накриває їх мінтяном і звертається до наречених: „*В'ін чуйу вас | шчїс'т'їм | здо | ров'їам | з цим молод | цем | красним він | цем || цей в'ї | ночок в'їд | бога | уз'аний | а нам не | реданий || шчоби сти | були | крас'н'ї | йак вес | на | ба | гат'ї | йак | л'їто | | шчедр'ї | йак | осін' | | моцн'ї | йак зи | ма || шчоби сти | мали йак | св'ата зем | л'а | майє | шчоби сти | мали від л'у | дей чест' | а від | бога | парт' || чим в'ін | чуйу | | того й | зичу ||*”. Отже, пріоритетними вважалися такі блага, як щастя, здоров'я, багатство (земля), щедрість, міцність, честь, доля.

Після церемонії вінкошиття прикрашають *в'іл'це* або *в'іл'не* *дереўце*, яке є символом, пов'язаним з мотивами „благополуччя, багатого життя в новій родині” [Толстой 1995: I, 133] або самих наречених. У с. Погорілівка прикрашання традиційно починають батьки. На верхівку вільця червоною ниткою прив'язують жмуток із жита, пшениці, ячменю.

На завершальному етапі весілля старший дружба тишком повинен проштовхнути вільце нареченої через *ко* *л'інок* на дах хати на знак того, що вона вже заміжня жінка.

Хустка, у межах весільного обряду, також виступає як знак переходу нареченої зі стану дівочтва у стан жіноцтва. Внаслідок цього в українському мовному узусі виникли такі фраземи і лексеми: „зав'язатись хусткою”, „пов'язати (зав'язати) голову” „покритись хусткою” тощо. На початку ХХ століття у с. Погорілівка не „зав'язувалися”, а „завивалися” (у певний спосіб обмотували голову) спеціальним тканим рушником (він і сьогодні використовується жителями в новорічному обряді „Маланка” для завиття головного персонажа). У погорілівській говірці наявна семантична диференціація лексеми „хустка”. Цікавим з точки зору етнолінгвістики є те, що у весільній обрядовості фігурують два різновиди хусток – *ша* *л'анка* ‘звичайна хустка’ і *па* *вунка* – ‘хустка з мережаним плетивом по периметру’, що мають різну обрядову функціональність.

Павунка – дарунок нареченого. Вона є елементом його вінчального вбрання (складена у вигляді прямокутника, заправляється за пояс і звисає збоку по лівій нозі). Весільну павунку називають „*по* *кривало*” (від „покривати”) і використовують у таких епізодах. 1. Після купівлі молодій старший дружба покриває павункою коровай і в колі, створеному іншими дружбами, танцює із цим калачем швидкий танець – „*зу* *л'айут* (за *зул'уйут*) *по* *кривало*”. Після цього він звертається до дружок із проханням: „*Про* *сили* *вас* *тато* | *й* *мама* | *і* *ми* *вас* *файно* *просим* *на* *цей* *по* *кл'ін*||”. Дівчата не погоджуються прийняти хустку, віджартовуються: „*Шо* *це* *ти* | *не* *міг* *гарної* *па* *вунки* *ні* *де* *знай* *ти* || *йой* | *та* *ке* *дран* *тине* | *так* *і* *д'ір* *ки* *миш* *і* *по* *гризли*||”. Знов дружки танцюють і звертаються із проханням. Лише на третій раз дружки приймають павунку, тоді дружки піднімають покривало на чотири *буки* ‘палиці’ (голими руками не можна братися) і накривають нею весільне деревце молодії. 2. Коли наречену продано, дружки палицями знімають весільну хустку з деревця і накривають нею молодих, які під нею цілуються. Роль весільної мати полягає в тому, щоб відсторонити молодого з-під павунки і швидко зав'язати – *замо* *тул'тати* – хустку на голові молодії так, щоб мереживо закривало їй очі, ніби ґрати. Це означає, що молода з цього моменту не має права дивитися на інших чоловіків, бо вона заміжня.

Шалянку нареченій дарує мама, коли „*ви* *тайє*” з вінчанням. Нею ж на заключному етапі шлюбного обряду вінчальна матка пов'язує нареченій голову.

Ця обрядодія представлена фраземою „*здой* *мати* *вел'он*”. Вона має прозорий еротичний відтінок: молодого садять на стілець, а молоду – на подушку, покладену йому на ноги, вінчальна матка знімає з голови нареченої вельон, який поряд із барвінковим вінком і вільцем несе символіку дівочтва, і покриває її шалянкою – символом стану жіноцтва.

Лексема „вельон” є структурним компонентом іще одної весільної фраземи, а саме – „загул'увати вел'он”. Обряд „загулювати вельон” проводиться так: вельон молодої чіпляють на голову одній із дружок, яка хоче швидше вийти заміж, а піджак молодого вдягає дружба, що має подібні наміри і в цьому вбранні вони у парі танцюють швидкий танець. Слід зауважити, що конотація обрядодії криється в магічному розумінні її сутності: молоді ніби передають шлюбну естафету через предмети свого весільного одягу.

На подібних міркуваннях ґрунтується також цікавий вузьколокальний весільний обряд, головним атрибутом якого є коровай. Цей звичай репрезентований фраземою „*рваний ко лач*” і являє собою ворожіння дружок. Його обрядовий зміст такий: тільки лише дружби зняли з калача, через який рвали барвінок, павунку, дружки повинні швидко розірвати його на шматки. Кожна намагається відірвати собі більший, бо вважається що „*над тойу | йа ка у в'ірве най г'іриши ку сок | най г'ірише паруб ки |будут си рвати||*”.

Наведений вище матеріал свідчить, що атрибутом, який фігурує на всіх етапах весільного обряду, є *ко лач 'коровай'*. І хоча не зафіксовано жодних ритуальних дій, повір'їв, народних поетичних творів, пов'язаних із процесом його випікання (пече кухарка), проте на різних етапах весільної драми він виконує різноманітні важливі функції: дарувальну (з ним „ідуть на слово”, запрошувати батьків на весілля, використовують у якості „приносу”); сигнальну (прийняття або неприйняття калача весільними батьками (старостами) є, відповідно, знаком згоди або відмови від пропозиції виконувати ці ролі на весіллі); функцію благословення (обряди „клонити калачі”, „казати прощу”); магічну (обряд „рваний калач”) тощо. Калач із медом наречені куштують у церкві, а коровай, який вони принесли із собою, ділять між усіма присутніми після вінчання. Останній також споживають із медом „аби молодим си солодко жило”.

Цікавою є символіка плетеного калача з дірочкою посередині. Такий калач використовується для збору барвінку (рослину зрізають через дірочку калача) і в обряді, що проводиться безпосередньо перед продажем молодої: через нього вона кидає житом у молодого, якого дружби захищають, закриваючи одягом. У слов'янській етнолінгвістиці калач, за аналогією до вінка, обручки (за формою) розглядається як символ шлюбу; у болгар вважалося, що глядіння на нареченого через його дірку викликає злучальний ефект [Толстой 1995: I, 440]. Крім того, коровай у весільному обряді втілює жіноче і чоловіче начало [Толстой 1995: I, 462]. У окремих роботах [Цвид-Гром 2000: 18] висловлюється думка, що обручка, як знак пошлюблення, втілює семантику жіночого дітородного органу. Все це дає підставу припустити, що конотативно наведені обряди з калачем із діркою всередині несуть ідею плідності майбутньої родини: барвінок (символ дівочої цноти) зрізають і забирають через дірочку калача, а жито (зерно), що символізує життя, урожай (в українському фольклорі існують образні паралелі: земля – жінка, урожай - діти), навпаки: кидають у неї.

Обов'язковим моментом на весіллі є приготування кухаркою курки, яку молоді мають у неї викупити і забрати із собою в дім свекрів. Ця птиця вважається символом нареченої. На території Росії курник прикрашали весільним деревцем, а на Поліссі процес поділу курки на наступний день після першої шлюбної ночі несе еротичний підтекст [Толстой 1995: I, 462].

Аналізуючи весільну символіку, варто назвати рослинні та тваринні образи, які фігурують у весільних піснях. У структурі поетичних творів образи „зелененьких” дуба та сосни, „качуристих” качура і качки часто виступають складовою художнього паралелізму, друга частина якого стосується весільних батьків, відповідно „файних, молоденьких” і „гонористих” (поважних, шанованих, багатих). Згадується також „горобець”, якому звучить попередження із погрозою:

Ой не літай, горобею, по-під білу стелю

Не пороши, не копоти батькам у вечерю.

Бо ми тобі, горобею, повтинаєм крила,

Щоби нашим батькам чесним вечерочка мила.

Весільних батьків ушановують впродовж усього весілля. Так, раніше (сьогодні ця традиція відмерла) у п'ятницю перед весіллям влаштовувалися так звані ¹ *банчини*, вечір, присвячений весільним батькам. Крім цього, після вінчання у домі молодого їм ¹ *плещут* - 'співають пісні, плещучи в долоні', а в кінці весілля молоді обдаровують весільних батьків калачами, які називаються „*бат'к'ів'кими*” і дякують їм: „*Д'акуйу ¹бат'ку (матка) | шо сти ¹згодилися нас в'ін'чити || приї ¹міт в'ід нас ц'і кола ¹ч'і*” , - молодий при цьому звертається до матки, а молода – до батька.

Крім весільних батьків по-особливому вшановують і старостів – їх приймають вдома на наступний день після вінчання молодих (понеділок), а на самому весіллі для них замовляють *данец д'ла старост'іу* (¹ *плещут старо ¹стам*) – швидкий танок у колі.

Привертає увагу той факт, що процес виконання танцю, який має сакральне (магічне) значення, представлений у контексті весільного обряду дієсловами „гуляти”, „загулювати” (стосовно покривала, вельону), а ушанування когось із учасників (старостів, весільних батьків, музик тощо) шляхом замовлення для нього танцю, що супроводжується загальним плещенням, позначається лексемою „*пле ¹скати*” (старостам, весільним батькам).

Таким чином, проведений аналіз весільного обряду дає підстави зазначити, що оскільки його семантика в цілому пов'язана з архаїчними народними уявленнями про два світи, зокрема переходом молодих із світу своїх родичів у світ чужих, то сам обряд і всі його епізоди набувають сакрального значення. А отже, весільні обрядодії, які сьогодні набули вигляду драматичної гри, дії магічного характеру з весільними атрибутами, а також традиційні вербальні формули, є спрямованими на максимально вдалий перехід та адаптацію подружжя в нових умовах, на своєрідне „програмування” подружнього життя - забезпечення кохання, плідності, достатку, долі тощо - через систему символів, корені яких сягають прадавніх рослинних культів і культу хліба.

Література:

1. Борисенко 1988 - В. Борисенко. Весільні обряди та звичаї на Україні: Історико-етнографічне дослідження. – Київ, 1988. – 192 с.
2. Грінченко 1909 – Грінченко Б. Словарь української мови: В 4-х томах. – Т. 1-2. - Київ, 1997. – 577 с.; Т. 3-4. – Київ, 1997. – 563 с.
3. Грушко Е.А. и др. 1996 – Е.А. Грушко, Ю.М. Медведев. Словарь славянской мифологии. Энциклопедический словарь. – Нижний Новгород, 1996. - 475с.
4. Здоровега 1974 - Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – Київ, 1974. – 158 с.
5. Кожолянко 1998 - Г. Кожолянко. Народознавство Буковини. Громадський і сімейний побут: Навчальний посібник. – Чернівці, 1998. – 111 с.
6. Козяр 2000 - С. Козяр Українська родинна обрядовість: Віхи людської долі: весілля, похорон. - Хмельницький, 2000. - 72 с.
7. Магрицька 2000 - І. Магрицька. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок / Автореф. дис. канд. філол. наук. Спец.: 10.02.01. Українська мова. - Київ, 2000. – 23 с.
8. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Українські традиції // Упорядкування та передмова О.В. Ковалевського. – Харків, 2003. – С. 128-182.
9. Несен 2003 – І. Несен. Міфообрядовий аспект простору у весіллі Центрального Полісся // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. – Київ, 2003. – Вип. № 13. – С. 41- 46.
10. Саварин 2003 – Т. Саварин. Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному контексті / Автореф. дис. філ. наук. Спец.: 10.02.01. Українська мова. – Львів, 2003. – 19 с.
11. Толстой и др. 1995 - Славянские древности. Этнолингвистический словарь под редакцией Н.И.Толстого в 5-и томах, Том 1. - Москва, 1995.
12. Фрэзер Дж.Дж. 1984 – Дж.Дж. Фрэзер. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. – Москва, 1984. – 703 с.
13. Цвид-Гром 2000 - О. Цвид-Гром. Традиційна символіка весільного фольклору Західного Полісся / Автореф. дис. канд. філол. наук. Спец.: 10.02.01. Українська мова. - Львів, 2000. – 16 с.

Притулик Н. Із спостереження за вербальним і невербальним компонентами сучасного весільного обряду одного буковинського села (с. Погорілівка Заставнівського району Чернівецької обл.).

У статті робиться спроба етнолінгвістичного аналізу буковинського весільного обряду на основі зібраних вузьколокальних фольклорних матеріалів вербального і позавербального характеру. Основна увага зосереджується на культурній семантиці обрядодій, ритуалів весільної драми, її атрибутів, символів. Простежується роль слова на різних етапах весільної драми. Виявлено, що у весільному обряді фрагментарно відображуються давні народні уявлення про світ; культу, зокрема культ хліба, зернових культур, рослин; елементи магічного і міфічного світоглядів.

N. Pritulik. From observations above verbal and nonverbal components of a wedding ceremony of one Bukovina villages.

In article attempt of the ethnolinguistik analysis about Bukovina wedding ceremony is done on the basis of collected concentrated materials of verbal and nonverbal character.

The basis attention is focused tu cultural semantics relation the ceremony of actions of rituals for a wedding drama, its attributes and symbols. The role of a word at different stages of the wedding ceremony is traced. It is revealed, thet in the wedding ceremony fragmental the national outlook, ancient cults, namely a cult of bread, a grain, plants, elements of magic and mythical outlooks are displayed.

